DOMSTOLENS DOM (sjätte avdelningen)
den 7 december 2000 *

I mål C-214/99,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Tampereen käräjäoikeus (Finland), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Neste Markkinointi Oy

och

Yötuuli Ky m.fl.,

angående tolkningen av artikel 85.1 i EG-fördraget (nu artikel 81.1 EG),

meddelar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden C. Gulmann (referent) samt domarna V. Skouris, J.-P. Puissochet, R. Schintgen och F. Macken,

* Rättegångsspråk: finska.

generaladvokat: N. Fennelly,
justitiesekreterare: avdelningsdirektören H.A. Rühl,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— Neste Markkinointi Oy, genom T. Huopalainen och V. Ollikainen, varatuomareita,

— Frankrikes regering, genom K. Rispal-Bellanger, sous-directeur, utrikesministeriets rättsavdelning, och R. Loosli-Surrans, chargé de mission, samma avdelning, båda i egenskap av ombud,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom K. Leivo, rättstjänsten, i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 18 maj 2000 av: Neste Markkinointi Oy, företrädd av T. Huopalainen och V. Ollikainen, Frankrikes regering, företrädd av R. Loosli-Surrans, och kommissionen, företrädd av E. Paasivirta och M. Erhart, rättstjänsten, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 6 juli 2000 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Tampereen käräjäoikeus har genom beslut av den 1 juni 1999, som inkom till domstolens kansli den 7 juni 1999, i enlighet med artikel 234 EG ställt en fråga om tolkningen av artikel 85.1 i EG-fördraget (nu artikel 81.1 EG).

2 Frågan har uppkommit i en tvist mellan Neste Markkinointi Oy (nedan kallat Neste) och Yötuuli Ky (nedan kallat Yötuuli) och dess ansvariga kommanditdelägare angående ett bensinstationsavtal.

Målet vid den nationella domstolen

3 År 1986 ingick de enligt finsk rätt bildade bolagen Yötuuli och Kesoil Oy ett samarbets- och distributionsavtal (nedan kallat avtalet), som trädde i kraft den 7 oktober 1986, genom vilket det förstnämnda företaget anslöt sig till det sistnämndas distributionskedja och vid sina bensinstationer uteslutande sålde Kesoil Oys oljeprodukter och specialprodukter.

4 Avtalet slöts för en löptid om tio år. Enligt avtalet kunde Yötuuli därefter säga upp avtalet med ett års uppsägningstid.

5 Den 31 december 1995 köptes Kesoil Oy upp av ett bolag, som i sin tur gick samman med två andra bolag och bildade bolaget Neste, som sålunda blev motpart i avtalsförhållandet.

6 Genom ett rekommenderat brev av den 23 juni 1998 meddelade Yötuuli Neste att bolaget hade beslutat att upphöra med sina inköp av det sistnämnda företagets bränsle från och med den 1 juli 1998.

7 Neste återtog sin egendom och väckte därefter talan mot Yötuuli och dess ansvariga kommanditdelägare vid Tampereen käräjäoikeus om skadestånd för den skada som företaget ansåg sig ha lidit på grund av att avtalet hade sagts upp utan att uppsägningstiden på ett år hade iakttagits.

8 Svarandena yrkade i den nationella domstolen att talan skulle avslås, eftersom avtalet, som utgjorde ett exklusivt inköpsavtal, stred mot artikel 85.1 i fördraget och därmed var ogiltigt enligt artikel 85.2.

9 Neste hävdade däremot att avtalet i fråga inte stred mot artikel 85.1 i fördraget.

10 Den hänskjutande domstolen konstaterade att frågan om tolkningen och tillämpningen av artikel 85.1 och 85.2 uppkom i tvisten. Vidare uppkom enligt

den nationella domstolen även frågan om tolkningen och tillämpningen av artiklarna 10 och 12 i kommissionens förordning (EEG) nr 1984/83 av den 22 juni 1983 om tillämpning av artikel 85.3 i fördraget på grupper av exklusiva inköpsavtal (EGT L 173, s. 5; svensk specialutgåva, område 17, volym 1, s. 52). Käranden hade nämligen vid den nationella domstolen hävdat att artikel 85.1 i fördraget enligt artikel 10 i förordningen inte var tillämplig på avtalet, eftersom avtalet i fråga inte hade träffats för en obestämd tid i den mening som avses i artikel 12.1 c i förordningen. Svarandena hävdade däremot att avtalet, som automatiskt skulle förnyas efter tio år, skulle betraktas som ett avtal på obestämd tid.

11 Nämnda domstol uppgav emellertid att begäran om förhandsavgörande endast avsåg tolkningen av artikel 85.1 i fördraget.

12 Den nationella domstolen hänvisade till domstolens dom av den 12 december 1967 i mål 23/67, Brasserie de Haecht (REG 1967, s. 525) och av den 28 februari 1991 i mål C-234/89, Delimitis (REG 1991, s. I-935; svensk specialutgåva, volym 11, s. I-65) angående exklusiva avtal om inköp av öl.

13 Med hänsyn till framför allt punkterna 19—27 i domen i det ovan nämnda målet Delimitis drog den nationella domstolen slutsatsen att det, för att förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget skall vara tillämpligt, för det första krävs att avtalet, med hänsyn till det ekonomiska och rättsliga sammanhang i vilket det ingår, försvårar tillträde till marknaden eller utökning av marknadsandelen. Vid denna bedömning måste hänsyn tas till den omständigheten att avtalet hör till ett nät av liknande avtal som har en kumulativ verkan på konkurrensen. Emellertid krävs för att förbudet skall vara tillämpligt även att avtalet har en väsentlig inverkan på den utestängning från marknaden som nätet åstadkommer. Ett enskilt avtals verkan beror i detta avseende på avtalsparternas ställning på den berörda marknaden och på avtalets löptid.

14 Den nationella domstolen konstaterade att ett sådant avtal som det ifrågavarande, sett i förening med andra avtal med motsvarande löptid, inte märkbart tycktes påverka avskärmningen av bränslemarknaden. Avtal som har träffats för en bestämd tid om flera år hindrar enligt nämnda domstol tillträdet till marknaden mycket mer än sådana avtal som när som helst kan sägas upp med iakttagande av en kort uppsägningstid. Det vore således inte godtyckligt att skilja mellan dessa och endast låta de förstnämnda, och inte de sistnämnda, omfattas av förbudet på grund av nätens kumulativa verkan i fall där de sistnämnda endast utgör en obetydlig del av en och samma leverantörs avtal, vilka har avgörande betydelse för den kumulativa verkan.

15 Den hänskjutande domstolen fann att svarandena därför borde ha följt avtalsvillkoret om uppsägning.

16 Emellertid fann nämnda domstol att gemenskapsrätten inte är helt entydig på området i fråga. Domstolen ifrågasatte om inte dess egen slutsats utifrån analysen av det ovan nämnda rättsfallet Delimitis skulle kunna strida mot rättssäkerhetsprincipen.

17 Den nationella domstolen erinrade om att förstainstansrätten i dom av den 8 juni 1995 i mål T-7/93, Langnese-Iglo mot kommissionen (REG 1995, s. II-1533), beträffande exklusiva avtal om inköp av glass fann att det vid bedömningen av de omtvistade avtalens betydelse för den eventuellt förekommande kumulativa verkan inte gick att göra en uppdelning av en ensam tillverkares nät av avtal och således begränsa förbudet till de av avtalen som har en betydande verkan, utan att bedömningen i stället för varje tillverkare skulle omfatta alla de enskilda avtal som dennes nät bestod av.

18 Den nationella domstolen tillade att förstainstansrätten i dom av den 8 juni 1995 i mål T-9/93, Schöller mot kommissionen (REG 1995, s. II-1611), som också

rörde exklusiva avtal om inköp av glass, inte uttryckligen uttalade sig om sökandens påstående att kommissionen inte i tillräcklig utsträckning hade tagit hänsyn till den relativt korta löptiden för avtalen, vilka kunde sägas upp i slutet av varje kalenderår efter utgången av det andra året räknat från den dag då avtalen trädde i kraft.

19 Under dessa omständigheter beslutade Tampereen käräjäoikeus att förklara målet vilande och att begära förhandsavgörande av domstolen i följande fråga:

"Skall förbudet enligt artikel 85.1 i EG-fördraget tillämpas på ett exklusivt inköpsavtal som en leverantör har träffat med en återförsäljare, som när som helst kan säga upp avtalet med ett års uppsägningstid, i ett fall där denne leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, antingen i sig eller tillsammans med nätet av de liknande avtal som samtliga leverantörer har träffat, har en påtaglig inverkan på utestängningen från marknaden, men där avtal som till sin giltighetstid är av samma slag som det exklusiva inköpsavtalet i fråga endast har utgjort en mycket liten andel av samma leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, av vilka merparten har varit tidsbundna avtal som har träffats för mer än ett år?"

Tolkningsfrågan

20 Neste har hävdat att avtalet, som kunde sägas upp när som helst med ett års uppsägningstid, med avseende på artikel 85.1 i fördraget måste särskiljas från företagets övriga avtal, som hade en löptid på flera år. Ett avtals löptid är nämligen av avgörande betydelse vid bedömningen av vilken handlingsfrihet den

medkontrahent som är bunden av en exklusiv inköpsskyldighet har, vilket bekräftas i punkt 26 i domen i det ovan nämnda målet Delimitis. En uppsägningstid på ett år ger i detta avseende på rimliga villkor båda parterna tillfälle att förbereda sig för ett byte av varumärke, och en sådan ger i synnerhet detaljhandlaren möjlighet att vidta de förändringar som behövs efter att han bestämt sig för att byta oljebolag. Avtalet utgjorde således inte någon inskränkning i leverantörens medkontrahents affärsmässiga handlingsfrihet.

21 Således skall enligt Nestes uppfattning olika bedömningar avseende artikel 85.1 i fördraget göras för en och samma leverantörs avtal för en och samma produkt, om dessa innehåller olika avtalsvillkor.

22 Neste har för övrigt hävdat att företagets avtal av det slag som det är frågan om i målet vid den nationella domstolen inte ens om de betraktas kumulativt har haft annat än helt obetydlig inverkan på konkurrensvillkoren på den relevanta bränslemarknaden, eftersom det totala antalet sådana avtal uppgick till 27 stycken i juli 1998. De omfattades sålunda inte av förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget.

23 Den franska regeringen har gjort gällande att det knappast är motiverat att dela upp en och samma aktörs nät på grund av löptiden för en grupp avtal i syfte att få till stånd en variation beroende på antalet sådana avtal. En sådan åtskillnad vore komplex och i vissa fall svår att tillämpa.

24 Kommissionen har hävdat att nätets inverkan på konkurrensen, då en leverantör har infört ett nät av liknande avtal, skall bedömas som en helhet. Om avtalen

tillsammans i väsentlig mån begränsar konkurrensen strider enligt kommissionens uppfattning samtliga mot artikel 85.1 i fördraget. En uppdelning av exklusiva inköpsavtal eller grupper av exklusiva inköpsavtal beroende på om de är "obetydliga" eller ej skulle oundvikligen bli godtycklig. Detta har förstainstansrätten enligt kommissionen uttryckligen slagit fast i domarna i de ovan nämnda målen Langnese-Iglo mot kommissionen och Schöller mot kommissionen, punkt 129 respektive 95.

25 Domstolen erinrar om att det, även om exklusiva inköpsavtal inte har till syfte att begränsa konkurrensen i den mening som avses i artikel 85.1 i fördraget, dock måste prövas om avtalen har till resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen. Vid bedömning av verkningarna av ett exklusivt inköpsavtal måste hänsyn tas till det ekonomiska och rättsliga sammanhang i vilket avtalet förekommer och där det tillsammans med andra kan ha en kumulativ inverkan på konkurrensen. En analys måste därför göras av ett sådant avtals inverkan, i förening med andra avtal av samma typ, på möjligheterna för inhemska konkurrenter eller konkurrenter från andra medlemsstater att få tillträde till eller utöka sin andel av den relevanta marknaden (domen i det ovan nämnda målet Delimitis, punkterna 13—15).

26 I detta syfte är det viktigt att undersöka arten och omfattningen av alla liknande avtal som knyter ett stort antal försäljningsställen till olika leverantörer och att bland andra faktorer ta hänsyn till det ekonomiska och rättsliga sammanhang i vilket avtalen ingår, vilket är avgörande för möjligheterna till tillträde till den relevanta marknaden. I detta avseende skall det prövas om det finns verkliga, konkreta möjligheter för en ny konkurrent att inlemmas i avtalsnätet. Vidare skall hänsyn tas till konkurrensvillkoren på den relevanta marknaden (domen i det ovan nämnda målet Delimitis, punkterna 21 och 22).

27 Om undersökningen av alla liknande avtal som helhet betraktade visar att det är svårt att få tillträde till den berörda marknaden, skall det bedömas i vad mån de

avtal som träffats av den berörda leverantören bidrar till den kumulativa verkan av alla dessa avtal. Enligt de gemenskapsrättsliga konkurrensreglerna skall ansvaret för en sådan utestängningsverkan på marknaden tillräknas de leverantörer som i väsentlig mån bidrar till denna verkan. De avtal som träffats av leverantörer och som i obetydlig mån bidrar till den kumulativa verkan faller därför inte under förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget. Vid bedömning av vilken betydelse en leverantörs avtal har för den kumulativa utestängningsverkan måste avtalsparternas ställning på marknaden beaktas. Avtalens betydelse beror även på deras löptid. Om löptiden är klart oproportionerlig jämfört med den genomsnittliga löptiden för de avtal som i allmänhet träffas på marknaden i fråga, faller det enskilda avtalet under förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget (domen i det ovan nämnda målet Delimitis, punkterna 24—26).

28 Den nationella domstolen har i beslutet om hänskjutande konstaterat att avtalet utgör en del av ett nät av exklusiva inköpsavtal, vilka leder till utestängning från den största delen av bränslemarknaden.

29 Av obestridda uppgifter i målet vid den nationella domstolen framgår vidare följande:

— Antalet bensinstationer som är knutna till Neste genom ett sådant avtal som det ifrågavarande uppgick den 1 juli 1998 till 27 av totalt 573 bensinstationer som tillsammans utgjorde denna leverantörs nät och utgjorde således mindre än 5 procent av detta nät, eller 1,5 procent av de 1 799 bensinstationer som fanns i Finland.

— De ovan nämnda 27 bensinstationerna stod för 8 procent av bensinförsäljningen och 10,48 procent av dieselförsäljningen inom Nestes nät eller 2,48 procent av bensinförsäljningen och 1,07 procent av dieselförsäljningen i hela Finland.

— En stor del av de avtal som Neste hade träffat med andra återförsäljare hade ändrats för att falla inom tillämpningsområdet för förordning nr 1984/83 eller var redan undantagna enligt artikel 12.2 i förordningen.

30 Den hänskjutande domstolen har ställt frågan huvudsakligen för att få klarhet i huruvida bränsleleveransavtal som när som helst kan sägas upp med ett års uppsägningstid under sådana faktiska förhållanden som råder på den finska bränsledistributionsmarknaden kan anses bidra endast i obetydlig mån till den kumulativa utestängningsverkan som råder på nämnda marknad och således inte skall anses omfattas av förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget, trots att avtalen ingår i en grupp av avtal som har träffats av en och samma leverantör och vilka tillsammans i väsentlig mån bidrar till denna utestängning.

31 Neste och den franska regeringen har med rätta påpekat att ett exklusivt avtal om bränsleinköp på ett väsentligt sätt skiljer sig från exklusiva avtal om inköp av andra produkter, såsom öl eller glass, eftersom en viss bensinstation rent faktiskt endast säljer bränsle av ett enda märke.

32 Av detta konstaterande följer att den avgörande faktorn för leverantören i ett sådant avtal som det är fråga om i målet vid den nationella domstolen snarare är varaktigheten för den skyldighet avseende bränsleinköp som återförsäljaren har underkastat sig än själva avtalsvillkoret om ensamrätt och att varaktigheten är den avgörande faktorn för den utestängningsverkan som råder på marknaden.

33 Rätten instämmer i detta hänseende med den hänskjutande domstolen i dess bedömning att avtal som har träffats för en bestämd tid om flera år kan utgöra ett större hinder för tillträde till marknaden än sådana avtal som när som helst kan sägas upp med iakttagande av en kort uppsägningstid.

34 Beträffande bensinstationsavtal blir leverantörens åtaganden i regel betydande i fråga om investeringar för att anpassa försäljningsstället till bilden av det salufördа märket. Ett byte av leverantör kan därför oftast tekniskt sett inte genomföras utan visst dröjsmål.

35 Med beaktande av dessa särskilda omständigheter är en uppsägningstid om ett år rimlig för att tillvarata respektive avtalsparts ekonomiska och rättsliga intressen samtidigt som den medför att avtalet i begränsad omfattning inkräktar på konkurrensen på bränsledistributionsmarknaden.

36 Rätten finner under dessa omständigheter att avtal som — i likhet med det som är ifråga i målet vid den nationella domstolen — när som helst kan sägas upp med iakttagande av en uppsägningstid på ett år och som endast utgör en mycket liten del av en leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal måste anses bidra endast i obetydlig mån till den kumulativa verkan i den mening som avses i domen i det ovan nämnda målet Delimitis. Sådana avtal omfattas således inte av förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget.

37 Den omständigheten att en och samma leverantörs nät undantagsvis kan delas upp leder inte till godtycklighet och äventyrar inte rättssäkerhetsprincipen. En sådan uppdelning skall nämligen göras utifrån en konkret bedömning av den berörda aktörens ställning på den relevanta marknaden. En sådan bedömning skall syfta till att på grundval av ett objektivt kriterium, där särskild relevans tillskrivs hänsynen till den relevanta marknadens särdrag, begränsa den ogiltighet som riskerar att träffa en leverantörs enskilda avtal då dessa tillsammans i väsentlig mån bidrar till den kumulativa utestängningsverkan på marknaden.

38 En sådan lösning strider, i motsats till vad kommissionen har hävdat i sitt yttrande, inte mot domen i det ovannämnda målet Delimitis. I punkterna 25 och 26 i denna dom angavs kriterierna, i det sammanhang som då undersöktes, för bedömning av betydelsen av en leverantörs "avtal", utan närmare specificering, för den kumulativa utestängningsverkan på den relevanta marknaden. Därmed uteslöts inte möjligheten att göra en bedömning av den betydelse som varje kategori av avtal som en viss leverantör har träffat har för denna utestängningsverkan.

39 Den fråga som ställts skall således besvaras så, att förbudet enligt artikel 85.1 i fördraget inte skall tillämpas på ett exklusivt inköpsavtal som en bränsleleverantör har träffat med en återförsäljare, som när som helst kan säga upp avtalet med ett års uppsägningstid, i ett fall där denne leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, antingen i sig eller tillsammans med nätet av de liknande avtal som samtliga leverantörer har träffat, har en påtaglig inverkan på utestängningen från marknaden, men där avtal som till sin giltighetstid är av samma slag som det exklusiva inköpsavtal som är i fråga i målet vid den nationella domstolen endast har utgjort en mycket liten andel av samma leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, av vilka merparten har varit tidsbundna avtal som har träffats för mer än ett år.

Rättegångskostnader

40 De kostnader som har förorsakats den franska regeringen och kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

— angående den fråga som genom beslut av den 1 juni 1999 har ställts av Tampereen käräjäoikeus — följande dom:

Förbudet enligt artikel 85.1 i EG-fördraget (nu artikel 81.1 EG) skall inte tillämpas på ett exklusivt inköpsavtal som en bränsleleverantör har träffat med en återförsäljare, som när som helst kan säga upp avtalet med ett års uppsägningstid, i ett fall där denne leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, antingen i sig eller tillsammans med nätet av de liknande avtal som samtliga leverantörer har träffat, har en påtaglig inverkan på utestängningen från marknaden, men där avtal som till sin giltighetstid är av samma slag som det exklusiva inköpsavtal som är i fråga i målet vid den nationella domstolen endast har utgjort en mycket liten andel av samma leverantörs samtliga exklusiva inköpsavtal, av vilka merparten har varit tidsbundna avtal som har träffats för mer än ett år.

Gulmann Skouris Puissochet

Schintgen Macken

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 7 december 2000.

R. Grass C. Gulmann

Justitiesekreterare Ordförande på sjätte avdelningen